

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 60, LT-01110 Vilnius, tel. (0 5) 210 7161, el. p. info@ekgt.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614

Lietuvos Respublikos Seimo
Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijai
Kultūros komitetui
Švietimo ir mokslo komitetui

2025-12-03 Nr. S-205

Kopija:
Valstybinei lietuvių kalbos komisijai
Lietuvių kalbos institutui
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui
Lietuvos knygnešio draugijai
Lietuvos žurnalistų sąjungai

DĖL SIŪLYMO PASKELBTI 2027 METUS ATMINTINAIŠ KNYGNEŠYSTĖS METAIS

Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) kartu su partneriais – Valstybine lietuvių kalbos komisija, Lietuvių kalbos institutu, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, Lietuvos knygnešio draugija ir Lietuvos žurnalistų sąjunga – teikia Lietuvos Respublikos Seimui siūlymą 2027-uosius metus paskelbti atmintiniais Knygnešystės metais, minint pirmosios knygnešių organizacijos įkūrimo 160-metį.

Kaip žinoma, carinė Rusija, siekdama surusinti lietuvius ir įdiegti lietuvių raštijoje rusiškus rašmenis (vadinamąją *graždanką*), 1864–1904 m. uždraudė spausdinti ir platinti lietuviškus leidinius lotyniškais rašmenimis. Tačiau net 40 metų trukęs lietuvių spaudos draudimas nepadėjo pasiekti rusifikavimo tikslų, nes lietuviškus leidinius pradėta spausdinti užsienyje ir slapta gabenti į Lietuvą. Tai išaugo į galingą knygnešystės judėjimą. Nepaisant to, kad už lietuviškų leidinių platinimą carinė Rusija baudė kalėjimu ar tremtimi į Sibirą, šie leidiniai buvo gabenami itin aktyviai, lietuviškos knygos ir laikraščiai keliavo iš rankų į rankas. Knygnešystė tapo Lietuvos istorijos fenomenu, kurį UNESCO 2004 m. pripažino unikalia ir pasaulyje analogų neturinčia veikla.

1867 m. buvo sukurta pirmoji knygnešių organizacija – Valančiaus lietuviškų knygų leidimo ir platinimo organizacija, veikusi iki 1870 m. Ši organizacija, vadovaujama vyskupo Motiejaus Valančiaus, rūpinosi lietuviškų leidinių spausdinimu Tilžėje, jų slaptu gabenimu per sieną ir platinimu Lietuvoje (daugiausia Kauno gubernijos pasienio apskrityse, bet kai kurie knygnešiai pasiekdavo ir Vilniaus guberniją). Nors šią organizaciją Rusijos imperijos žandarai ir policija 1871 m. likvidavo, tačiau jos veiklą tęsė kitos organizacijos. Joms

vadovavo ir nemažą narių dalį sudarė kunigai, o nuo XIX a. 9-ojo dešimtmečio vidurio kūrėsi ir valstietiškos organizacijos. Į knygnešystės judėjimą taip pat įsitraukė Mažojoje Lietuvoje veikusios lietuviškos periodikos redakcijos („Aušros“, „Varpo“), Maskvos, Varšuvos ir Seinų lietuvių studentų draugijos, dvasinių seminarijų (Žemaičių, Seinų, Vilniaus) klierikų draugijos, Liepojos ir Jelgavos moksleivių draugijos, Latvijoje veikusi Literatiškoji komisija ir kitos organizacijos. Lietuviškos spaudos leidyba susitelkė Mažojoje Lietuvoje, kur per 40 spaudos draudimo metų pasirodė net 2687 lietuviški leidiniai, iš jų apie 2000 skirti Didžiosios Lietuvos skaitytojams (tarp jų ir periodiniai leidiniai – „Aušra“, „Tėvynės sargas“, „Varpas“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ ir kt.). Lietuvių emigrantų pastangomis Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat buvo spausdinamos lietuviškos knygos ir laikraščiai, kurių dalis pasiekdavo Didžiąją Lietuvą. Knygnešių išplatinti lietuviški leidiniai buvo naudojami slaptosiose mokyklose, iš jų mokydavo jaunimą skaityti ir rašyti ne tik daraktoriai, bet ir raštingi šeimos nariai.

Per lietuviškos spaudos draudimo laikotarpį buvo konfiskuota daugybė lietuviškų leidinių ir represuota daug juos platinusių asmenų (net apie 3000). Vis dėlto dėl masinio lietuvių tautos pasipriešinimo 1904 m. lietuvių spaudos draudimas galiausiai buvo panaikintas. Knygnešystė padėjo Lietuvoje išsaugoti ne tik lietuvišką raštiją gūdžiais rusifikacijos laikais, bet ir pažadino daugelio žmonių poreikį skaityti ir kalbėti gimtąja kalba, subrandino lietuvišką savimonę, kuri formavo jaunąją kartą, trokštančią siekti Lietuvos nepriklausomybės.

Pabrėždami didžiulę knygnešystės reikšmę Lietuvos istorijoje, siūlome 2027-uosius metus paskelbti atmintiniais Knygnešystės metais ir papildyti Lietuvos Respublikos Seimo 2024 m. lapkričio 5 d. Nr. XIV-3047 nutarimu patvirtintą rezoliuciją „Dėl 2027 metais minimų Lietuvai svarbių įvykių ir asmenybių sukakčių“.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

LIETUVIŲ LIAUDIES
DAINŲ METAI
2025